

Giedraitis Balys

XV vyriausybės (1929 09 23–1934 06 08) krašto apsaugos ministras (nuo 1930 06 27)

Gimė 1890 01 01 (kitur, pvz., VLE nurodyta 1890 01 13) Rygoje. Kilęs iš darbininko Marcijono Giedraičio ir Agotos Giedraitienės-Klovosienės šeimos. Jo tėvas M. Giedraitis buvo žinomas senos prieškarinės Rygos lietuvių kolonijos narys ir veikėjas. Tėvas kaip aktyvus visuomeninės ir kultūrinės veiklos

dalyvis buvo didelis autoritetas B. Giedraičiui. B. Giedraitis turėjo tris seseris: Marytę Vasiliauskienę, Bronę Špakevičienę (ištekęs už J. Špakevičiaus), Stasę Šakenienę (ištekęs už Konstantino Šakenio). B. Giedraičio baudžiamojame byloje nurodyta, jog kilęs iš tarnautojų šeimos. Lietuvis, katalikas. Vedęs – žmona Kazimiera (Bugailiškaitė). Turėjo vienintelį sūnų Vytautą Kazimierą (g. 1926). 1941 06 26 sušaudytas prie Červenės (SSRS). Tiksliai palaidojimo vieta nežinoma.

Mokydamasis Rygos Nikolajaus g-joje 1903 m. įsirašė į slaptą lietuvių mokinių ratelį. Vėliau aktyviai dalyvavo Lietuvių teatro ir muzikos d-joje „Kanklės“ ir „Žvaigždės“ švietimo d-joje, tapo jos pirmininku. B. Giedraitis vienas pirmųjų aktorių mėgėjų ir kaip toks gražiai pasireiškė ten pat Rygoje lietuvių

dramos kuopoje, kuri statė net sudėtingiausius lietuviškus veikalus. 1909 m. baigęs gimnaziją, įsidarbino draudimo kompanijoje „Rossija“.

1915 11, mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, buvo pasiūstas į Maskvos Aleksejaus karo m-klą, kurią 1916 05 01 baigęs gavo praporščiko laipsnį, paskirtas į 151 pėstininkų atsargos pulką jaunesn. karininku. Nuo 1916 11 01 pulko adjutantas. Vėliau perkeltas į 125-ąjį Kursko pulką. 1917 dalyvavo mūšiuose su austrais-vengrais bei vokiečiais ir pakilo iki štabskapitono. Po bolševikų perversmo, formuojant lietuvių dalis Smolenske, buvo k-jos sekretorius.

1918 06 21 grįžo į Lietuvą. 1918 liepą–lapkritį buvo Lietuvos Tarybos ypatingųjų reikalų valdininku, o A. Voldemarui sudarius I Vyriausybę, tapo vidaus reikalų ministro padėjėju ir drauge ėjo Laikinosios apsaugos tarybos sekretoriaus pareigas. 1919 01 13 stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenės gretas ir buvo paskirtas ryšių karininku Gardine prie vokiečių armijos vadovybės. Čia dirbdamas daug prisidėjo prie gudų bataliono formavimo, išrūpindamas iš vokiečių ginklus, amuniciją, aprangą. 1919 03 06 parvyko į Kauną ir buvo paskirtas rikiuotės skyriaus viršininko padėjėju. 1919 03 11 paskirtas Atskirosios br. štabo viršininku ir tas pareigas ėjo, kai Atskiroji br. buvo pavadinta II br., vėliau II divizija. Būdamas to vieneto štabo viršininku, dalyvavo operacijose prieš bolševikus Daugpilio fronte ir prieš lenkus prie Suvalkų.

Tačiau tarnauti ilgiau neteko. Komunikabilus, išsilavinęs, gerai mokantis rusų, latvių, lenkų, vokiečių kalbas bei truputį kalbantis prancūziškai karininkas idealiai tiko atstovauti savo šaliai, jos ginkluotosioms pajėgoms užsienyje. 1924 08 01–1927 05 30 B. Giedraitis buvo paskirtas Lietuvos karo atašė Čekoslovakijoje, kurio paskyrimas, pasak istorikės D. Bukelevičiūtės, sustiprino Lietuvos atstovavimą Čekoslovakijoje. 1927 06 paskirtas karo atstovu Pabaltijo valstybėms (Latvijai, Estijai ir Suomijai).

1930 02 08 grįžo į Kauną. Paskirtas Ypatingųjų reikalų karininku prie Kariuomenės vyriausiojo štabo viršininko. Tačiau lygiai po dviejų mėnesių tapo asmeniniu A. Smetonos adjutantu. „Tokį įspūdingą karjeros posūkį lėmė nepriekaištinga plk. B. Giedraičio reputacija: visose ligtolinėse atestacijose jis buvo charakterizuojamas kaip sąžiningas, doras, darbštus, išsilavinęs, neturintis neigiamų polinkių, nuobaudų, gerai sutariantis su pavaldiniais karininkas“. 1930 06 26 J. Variakojis dėl silpnos sveikatos atsistatydino. 1930 06 27 B. Giedraitis paskirtas krašto apsaugos ministru. Kaip pažymėta sovietų saugumo pareigūnų sudarytoje byloje, „per trumpą laiką valstybės vadovo aplinkoje plk. B. Giedraitis spėjo užsitarnauti prezidento palankumą, o tai iš esmės ir nulėmė jo paskyrimą krašto apsaugos ministru“. B. Giedraitis taip pat priklausė artimiausiai A. Smetonos aplinkai – buvo Sofijos Smetonienės pusbrolis. Su žmona dažnai lankydavosi S. Smetonienės vardinėse, dalyvaudavo „prezidento medžioklėse“. Pasak Kaune rezidavusio Didžiosios Britanijos diplomato T. Prestono, B. Giedraitis Lietuvoje nebuvo laikomas „pasižymėjusiu kariu“. Toks šuolis, diplomato nuomone, buvo galimas tik todėl, kad B. Giedraitis turėjo S. Smetonienės ir Prezidento palaimymą. J. Tūbelio valdymo metais buvo sakoma, kad Lietuvoje „švogerių“ valdžia (J. Tūbelis 1919 02 07 vedė Jadvygą Chodakauskaitę, jaunesniąją A. Smetonos žmonos Sofijos Chodakauskaitės seserį, ir jiedu tapo svainiais), tačiau mažai kas akcentuoja, kad A. Smetonos aplinkoje tarp ministrų buvo ir daugiau „švogerių“. B. Giedraitis buvo Konstantino Šakenio svainis. 1928 m. Vladas Mironas palaimino K. Šakenio ir B. Giedraičio sesers Stasės Giedraitytės šeimą. Taigi B. Giedraičio lojalumas A. Smetonos valdžiai ko gero buvo esminė priežastis, dėl ko jis krašto apsaugos ministro poste, lyginant su kitais 4-ojo dešimtmečio krašto apsaugos ministrais, išsilaiškė ilgiausiai. „Jam vadovaujant jokių didesnių reformų Lietuvos kariuomenėje neįvyko: ginkluotosios pajėgos buvo tvarkomos kaip ir anksčiau“.

J. Tūbelio vyriausybė didžiausią dėmesį nukreipė į krašto ūkinius reikalus. Kariuomenės biudžetas buvo mažinamas, o krašto apsaugos ministras tam neprieštaravo. Vyriausybės kurso pasikeitimas netenkino nuo 1929 m. kariuomenės Generalinio štabo viršininko plk. Petro Kubiliūno. Dirbti trukdė nesutarimai tarp P. Kubiliūno ir B. Giedraičio, kuris prieš priimdamas sprendimą, pirmiausia pasirūpindavo suderinti jį su prezidentūra ir Ministrų kabinetu, vengdamas bent kiek labiau nukrypti nuo Vyriausybės nubrėžtos linijos.

Nuolat blogėjo santykiai tarp Kubiliūno ir Giedraičio, kuriuos dar labiau aštrino kalbos, kad krašto apsaugos ministras Giedraitis yra susitaręs su vidaus reikalų ministru S. Rusteika organizuoti karininkų sekimą, užverbuojant pačius karininkus.

P. Kubiliūnas dalyvavo 1934 m. naktį iš birželio 6 į 7 d. įvykusiame voldemarininkų puče. Tuo tarpu, pasak M. Kuodžio, šių įvykių akivaizdoje, iki tol nemenku Prezidento palankumu naudojęsis, B. Giedraitis išliko gana pasyvus – didesnių asmeninių pastangų, palaikant kariuomenėje drausmę bei likviduojant pučą, nepademonstravo. Tai ir lėmė jo pasitraukimą iš krašto apsaugos ministro posto.

Beveik 4 metus vadovavęs KAM, B. Giedraitis gavo nemažai apdovanojimų: 1929 m. Latvijos išsivadavimo karo dešimtmečio medalis, 1930 m. Latvijos Trijų žvaigždžių 3-iojo laipsnio ordinas, 1931 m. Šaulių žvaigždės ordinas, Belgijos karūnos 1-ojo laipsnio ordinas, Kaitselito kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinas, Čekoslovakijos Baltojo Liūto 3-iojo laipsnio ordinas, 1932 m. Latvijos Trijų žvaigždžių 1-ojo laipsnio ordinas, 1933 m. Prancūzijos Garbės legiono 3-iojo laipsnio ordinas, Švedijos Kalavijo 2-ojo laipsnio ordinas. Už darbą VRM, einant generalinio sekretoriaus pareigas, įvertino: 1935 m. Ugniagesių didžiojo darbštumo žvaigžde, 1938 m. DLK Gedimino 2-ojo laipsnio ir Trijų liepsnų 1-ojo laipsnio ordinais.

Po 1934 m. birželio mėn. voldemarininkų pučo paleistas į atsargą 1934 06–1935 01 dirbo prezidentūroje karinio kabineto viršininku. Nuo 1935 01 Vidaus reikalų ministerijos generalinis sekretorius. Verta pastebėti, kad B. Giedraitis, būdamas krašto apsaugos ministru, buvo nepartinis. Į LTS įstojo tik 1935 m. SSRS okupavus Lietuvą, praėjus dviem savaitėm, 1940 07 01 buvo atleistas iš pareigų ir išleistas į pensiją, vietoj jo paskirtas pogrindžio komunistas Aleksandras Guzevičius. Tų pačių metų 11 10 NKVD suimtas, kalintas, bet po dviejų savaičių paleistas. 1941 03 07 vėl suimtas, kalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime, reguliariai vežamas tardyti į sovietinio saugumo būstinę. Birželio pab. su daugiau nei šimtu kitų kalinių jis buvo išvežtas į Vilnių. 1941 06 21 autobusu išvežtas Minsko link. Ten suformuota kolona kelias dienas pėsčiomis buvo varoma į Baltarusijos gilumą. Kelionė baigėsi Červenės apylinkėse, ten sušaudytas. Ten pat kankinio mirtimi žuvo ir B. Giedraičio geras draugas, buvęs vidaus reikalų ministras S. Rusteika.

Giedraičio Balio asmens byla, LCVA, f. 930, ap. 2G, b. 57; Giedraičio Balio baudžiamoji byla, LYA, f. k-1, ap. 58, b. 45191-3; „Atsistatydino krašto apsaugos ministeris“, *Socialdemokratas*, 1930 07 04, nr. 27, p. 4; Mjr. Balčiūnas, „Naujas krašto apsaugos ministeris“, *Karys*, 1930 07 03, nr. 27, p. 1-2; „Naujas krašto apsaugos ministeris“, *Darbininkas*, 1930 07 05, nr. 27, p. 3; „Pulk. B. Giedraitis, krašto apsaugos ministeris“, *Kardas*, 1930 nr. 8, p. 1; Respublikos prezidento aktai, VŽ, 1930 07 14, nr. 332, p. 10; Rygielis L. Gn., „Iš ko gamina „tautos vadus“?, *Pirmyn!*, 1930 08 01, nr. 14, p. 10;

„Tautos vadų“ liga“, *Pirmyn!*, 1930 07 15, nr. 13–14, p. 12; Valstietis, „Tautos vadų“ švogeriija, *Kova*, 1932, nr. 7, p. 12–13; Giedraitis B., „Gardino atsiminimai“, *Karo archyvas*, t. 3, p. 24–31; Musteikis K., *Prisiminimų fragmentai*, Vilnius, 1989, p. 13–14; Petruitis J., *Kaip jie mus sušaudė*, Kaunas, 1990, p. 270–271; Raštikis S., *Pulkininkas Balys Giedraitis: Krašto apsaugos ministrai. Atsiminimai*, t. 3. Kaunas, 1996, p. 69–73; Šliogeris V., *Antanas Smetona: žmogus ir valstybininkas*, Michigan, 1966, p. 31, 107; VŽ, Kaunas, 1929–1934.

„Giedraitis Balys“, *Lietuvos gyventojų genocidas 1939–1941*, Vilnius, 1999, t. 1, p. 288; „Giedraitis Balys“, *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 3, Vilnius, 2003, p. 176; Bukaitė V., *Kunigas Vladas Mironas. Nepriklausomybės akto signataras ir valstybininkas 1880–1953*, Vilnius, 2001, p. 29; Bukelevičiūtė D., *Lietuvos ir Čekoslovakijos dvišalių santykių dinamika 1918–1939 metais*, Vilnius, 2010; Indrašius V., *Antalieptės kraštas*, Vilnius, 2008, p. 61–77 (skyr.: „Antalieptės valsčiaus (apylinkės, seniūnijos) apžvalga“). [Pastabos: Pateiktos Antalieptės apylinkės vadovų biografijos. Apie asmenį: Giedraitis, Balys, 1890–1941]; Jakubavičienė I., *Duetas: Antanas ir Sofija Smetonos*, Vilnius, 2016, p. 191–200; Kavaliauskas V., „Giedraitis Balys: majoras, II pėstininkų divizijos štabo viršininkas“, *Lietuvos karžygiai*, t. 2. Vilnius, 2009, p. 152–155; Kuodys M., „Pulkininkas Balys Giedraitis“, *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai* (sud. G. Surgailis), Vilnius, 2008, t. 2, p. 137–145; Stoliarovas A., „Tarpukario partneriai: Lietuva ir Čekoslovakija“, *Karys*, 2013, nr. 5, p. 30–35; Švoba J., *Seiminė ir prezidentinė Lietuva*, Vilnius, 1990, p. 232–233; Tamašauskas K., „Giedraitis Balys“, *VLE*, Vilnius, 2004, t. 6, p. 637; Voveris V., *Čia mūsų žemė*, Vilnius, 2010, p. 95, 147–148, 159.

Algis Bitautas